

Stockholm den 25 augusti 2017

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Mål nr T 2480-17, Staten genom Justitiekanslern ./ Allan Eliasson, angående skadestånd på grund av överträdelse av 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen

Allan Eliasson har fått tillfälle att yttra sig över statens överklagande (aktbilaga 1). Med anledning av detta får vi anföra följande.

1. ALLAN ELIASSONS INSTÄLLNING I HÖGSTA DOMSTOLEN

- 1.1 Allan Eliasson motsätter sig att hovrättens dom ändras.
- 1.2 Allan Eliasson motsätter sig statens yrkande om ersättning för rättegångskostnader i hovrätten. Det begärda beloppet är skäligt i och för sig.
- 1.3 Allan Eliasson begär ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen med ett belopp som han kommer ange senare.

2. BAKGRUND

- 2.1 Allan Eliasson föddes i Göteborg den 25 augusti 1981 inom äktenskapet mellan den svenske medborgaren [REDACTED] och den polska medborgaren [REDACTED]. I enlighet med då gällande medborgarskapslag förvärvade Allan Eliasson

svenskt medborgarskap vid födelsen på grund av [REDACTED]
[REDACTED] medborgarskap.

- 2.2 I dom den 27 november 1987 förklarade Göteborgs tingsrätt att [REDACTED] inte var far till Allan Eliasson. Den 27 november 1989 avregistrerades Allan Eliasson som svensk medborgare i folkbokföringen, som vid den tiden sköttes av pastorsämbetet, och registrerades i stället felaktigt som polsk medborgare. Det är ostridigt i målet att Allan Eliasson aldrig har varit medborgare i Polen. Det angavs att han hade förlorat sitt svenska medborgarskap i och med att faderskapet hävdes.
- 2.3 Pastorsämbetets beslut innebar att Allan Eliasson, med verkan från och med födelsen, framtogs sitt svenska medborgarskap. Eftersom Allan Eliasson aldrig har varit medborgare i Polen, medförde avregistreringen av det svenska medborgarskapet att han i praktiken blev statslös.
- 2.4 Skatteverket tog över ansvaret för folkbokföringen i juli 1991 och de aktuella uppgifterna fördes i samband med det över till Skatteverket.
- 2.5 Trots att Allan Eliasson är född i Sverige som svensk medborgare, och alltid har bott här, fick han till följd av pastorsämbetets beslut ansöka om uppehållstillstånd i Sverige. Han beviljades permanent uppehållstillstånd 1998.
- 2.6 Migrationsverket beslutade den 28 december 2004 att avslå en anmälan från Allan Eliasson om att återfå svenskt medborgarskap enligt 9 § lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap. Som skäl för beslutet angavs i korthet att han hade varit felaktigt registrerad

som svensk medborgare när han var liten men att han i själva verket aldrig hade varit svensk medborgare.

- 2.7 Den 24 februari 2009 beslutade Migrationsverket att avslå en ansökan från Allan Eliasson om svenskt medborgarskap enligt 11 § lagen om svenskt medborgarskap. Som skäl för beslutet angavs i korthet att det villkor som framgår av 11 § 5 p. i den angivna lagen inte var uppfyllt.
- 2.8 Våren 2012 ansökte Allan Eliasson på nytt om svenskt medborgarskap hos Migrationsverket. I januari 2013 informerade Migrationsverket honom om Högsta förvaltningsdomstolens avgörande i rättsfallet RÅ 2006 ref. 73. Högsta förvaltningsdomstolen hade i det avgörandet kommit fram till att ett barn, som hade förvärvat svenskt medborgarskap genom sin far, inte förlorade detta när faderskapet senare hävdades. Enligt avgörandet hade skattemyndigheten förfarit felaktigt genom att i folkbokföringsdatabasen avregistrera uppgiften om barnets svenska medborgarskap.
- 2.9 På begäran av Allan Eliasson beslutade Skatteverket den 30 januari 2013 att, med verkan från och med födelsen, ändra hans felaktigt angivna polska medborgarskap till svenskt i folkbokföringen. Skatteverket angav, med hänvisning till rättsfallet RÅ 2006 ref. 73, att pastorsämbetets beslut om att avregistrera hans svenska medborgarskap var uppenbart oriktigt.
- 2.10 Den 19 augusti 2014 vände sig Allan Eliasson, företrädd av [REDACTED] till Justitiekanslern och begärde, med hänvisning till rättsfallet NJA 2014 s. 323, skadestånd av staten med 4 143 500 kr, varav 3 393 500 kr avsåg ideell skada och 750 000 kr avsåg

förlorad arbetsinkomst. Som grund för sin begäran angav han att han hade varit ofrivilligt och felaktigt avregistrerad som svensk medborgare, samt felaktigt registrerad som polsk medborgare under drygt 23 års tid.

- 2.11 Justitiekanslern beslutade den 13 november 2015 att tillerkänna Allan Eliasson ersättning för ideell skada med 100 000 kr och ränta på grund av den felaktiga avregistreringen av hans svenska medborgarskap. Justitiekanslern ansåg att förhållandena i hans fall inte avvek på något så avgörande sätt från dem i NJA 2014 s. 323 – där en person hade tillerkänts ersättning för ideell skada med 100 000 kr på grund av att han felaktigt hade varit fråntagen sitt svenska medborgarskap i fyra och ett halvt år – att det fanns skäl att besluta om en högre ersättning än den som bestämdes i det fallet. Anspråket i övrigt avslogs. Justitiekanslern vidhöll detta beslut vid en omprövning den 22 december 2015.
- 2.12 Den 17 mars 2016 väckte Allan Eliasson talan mot staten vid Göteborgs tingsrätt med yrkande om ytterligare ersättning för ideell och ekonomisk skada. Som grund för sin talan hänvisade han i huvudsak till att det felaktiga beslutet att avregistrera honom som svensk medborgare innebar att han blev statslös samt att överträdelsen hade pågått under mycket lång tid. Staten bestred käromålet i dess helhet och begärde ersättning för rättegångskostnader.
- 2.13 Göteborgs tingsrätt förpliktade staten i dom den 7 juli 2016 att utge ytterligare 60 000 kr, varav 50 000 kr avsåg ersättning för ideell skada och 10 000 kr för ekonomisk skada, samt ränta till Allan Eliasson. Tingsrätten bedömde att Allan Eliassons anspråk inte till någon del kunde anses vara preskriberat. Som skäl för att

tillerkänna honom ytterligare ersättning anförde tingsrätten att det hade rört sig om en överträdelse under mycket lång tid av en grundläggande rättighet. Med hänsyn till att Allan Eliasson tillerkändes ett lägre belopp än det som han hade begärt ansåg tingsrätten dock att han i rättegångskostnadshänseende fick betraktas som tappande part. Allan Eliasson förpliktades att ersätta statens rättegångskostnader i tingsrätten med 10 000 kr och ränta.

- 2.14 Staten överklagade tingsrättens dom till Hovrätten för Västra Sverige med yrkande om att hovrätten skulle meddela prövningstillstånd i målet samt ogilla Allan Eliassons talan. Staten begärde även ersättning för rättegångskostnader i hovrätten. Hovrätten meddelade prövningstillstånd i målet. Allan Eliasson motsatte sig att tingsrättens dom ändrades och begärde ersättning för rättegångskostnader i hovrätten.
- 2.15 Hovrätten ändrade i dom den 20 april 2017 tingsrättens avgörande endast på så sätt att det belopp som staten ska betala till Allan Eliasson bestämdes till 50 000 kr avseende ideell skada. Hovrätten instämde i tingsrättens bedömning i frågan om bestämmandet av det ideella skadeståndet. Till stöd för sin bedömning anförde hovrätten att den ersättningsgilla överträdelsen, som enligt hovrättens bedömning av preskriptionsfrågan omfattade åtta år av den 23 år långa avregistreringen, avsåg en grundläggande rättighet och att den hade varat under nästan dubbelt så lång tid som i rättsfallet NJA 2014 s. 323. Hovrätten ansåg inte att det var visat att Allan Eliasson hade orsakats ekonomisk skada. På grund av utgången i hovrätten förpliktades staten att ersätta Allan Eliasson för hans rättegångskostnader där med 10 000 kr och ränta.

2.16 Staten har den 15 maj 2017 överklagat hovrättens dom till Högsta domstolen och begärt att domstolen ska meddela prövningstillstånd samt ogilla Allan Eliassons talan. Staten har begärt ersättning för rättegångskostnader i hovrätten samt befrielse från skyldigheten att ersätta Allan Eliasson för hans rättegångskostnader där. Till stöd för sin begäran om prövningstillstånd har staten anfört att det behövs ytterligare vägledning i fråga om hur ersättningen för ideell skada ska bestämmas vid överträdelse av 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen. Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd i målet den 19 juni 2017.

3. FRÅGORNA I HÖGSTA DOMSTOLEN

3.1 Parterna är överens om att avregistreringen av Allan Eliassons svenska medborgarskap under 23 års tid har inneburit en kränkning av hans rätt till skydd för medborgarskap enligt 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen och att Allan Eliasson, på grund av överträdelsen, har rätt till skadestånd. Staten anser dock att det skadestånd som hovrätten har tillerkänt Allan Eliasson är för högt.

3.2 Allan Eliasson instämmer i statens bedömning att det behövs vägledning i frågan om hur ersättning för ideell skada ska bestämmas vid kränkningar av de grundläggande fri- och rättigheter som anges i 2 kap. regeringsformen, i det här fallet skyddet för medborgarskap i 7 § 2 st., vad som gäller beträffande preskription av sådana anspråk och vilka faktorer som ska beaktas vid skadeståndsbestämningen.

3.3 Allan Eliasson kommer i det följande att redogöra för sin uppfattning i dessa frågor.

4. ÖVERTRÄDELSER AV GRUNDLÄGGANDE FRI- OCH RÄTTIGHETER KAN MEDFÖRA SKADESTÅNDSANSVAR FÖR STATEN

- 4.1 Genom Högsta domstolens avgörande i rättsfallet NJA 2014 s. 323 har det klarlagts att överträdelser av skyddet för medborgarskap enligt 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen kan medföra skadeståndsansvar för staten. Det är överträdelsen i sig som utlöser ansvaret och det ställs inget krav på fel eller försummelse från statens sida.
- 4.2 En inledande fråga som Högsta domstolen kan ta ställning till i det här målet är om rättsfallet NJA 2014 s. 322 ger uttryck för en allmän rättsprincip om att överträdelser av de grundläggande fri- och rättigheter som skyddas i 2 kap. regeringsformen kan medföra skadeståndsansvar för staten, eller om principen är begränsad till överträdelser av skyddet för medborgarskap.
- 4.3 Allan Eliassons uppfattning är att det inte finns skäl att begränsa ansvarsprincipens tillämplighet till att avse endast överträdelser av skyddet för medborgarskap. En tolkning enligt vilken rättsfallet NJA 2014 s. 322 får anses ge uttryck för en generell ansvarsprincip framstår som mest förenlig med det rättighetsperspektiv som, med utgångspunkt i EU-rätten och Europakonventionen, i allt högre grad har kommit att präglade synen på den svenska rättsordningen. Skälen för detta kan utvecklas på följande sätt.
- 4.4 Det står sedan länge klart att det allmänna, oberoende av bestämmelserna i skadeståndslagen (1972:207) och annan rent intern lagstiftning, kan åläggas skadeståndsskyldighet vid

överträdelser av enskildas rättigheter enligt EU-rätten, enligt den s.k. Francovich-principen (se t.ex. NJA 2004 s. 662).

- 4.5 Genom Högsta domstolens praxis har det även klarlagts att överträdelser av de grundläggande fri- och rättigheter som anges i Europakonventionen kan även utan särskilt lagstöd medföra skadeståndsansvar för staten och kommunerna (se t.ex. NJA 2012 s. 211 I, p. 8, med där gjorda hänvisningar, samt NJA 2009 s. 463).
- 4.6 I rättsfallet NJA 2005 s. 462 prövade Högsta domstolen frågan om ideellt skadestånd vid kränkningar av rätten enligt artikel 6.1 Europakonventionen till rättegång inom skälig tid. Sedan Högsta domstolen konstaterat att skadestånd för ideell skada utan samband med personskada inte kunde utgå enligt skadeståndslagen, uttalade domstolen att det kunde innebära ett konventionsbrott om den skadelidande i ett sådant fall ställdes utan rättsmedel, varför övervägande skäl fick anses tala för att ideellt skadestånd skulle kunna dömas ut även av svensk domstol.
- 4.7 I rättsfallet NJA 2007 s. 295 förklarade Högsta domstolen att den princip om rätt till skadestånd som slogs fast i 2005 års rättsfall beträffande rätten till rättegång inom skälig tid måste gälla även beträffande de rättigheter som skyddas av artikel 5.5 Europakonventionen.
- 4.8 I rättsfallet NJA 2007 s. 584, som gällde frågan om staten kunde bli skadeståndsskyldig för en kränkning av rätten till privatliv enligt artikel 8 Europakonventionen, uttalade Högsta domstolen att det saknades skäl för att begränsa ansvarsprincipens tillämplighet till överträdelser av artiklarna 5 och 6, vilka hade behandlats i tidigare

rättsfall. Genom detta avgörande klargjordes att staten kan åläggas ett skadeståndsansvar vid kränkningar av samtliga de grundläggande fri- och rättigheter som skyddas av Europakonventionen.

- 4.9 Den angivna rättsutvecklingen har sin grund i den skyldighet Sverige har enligt artikel 13 Europakonventionen att tillhandahålla ett effektivt nationellt rättsmedel för att förebygga eller kompensera kränkningar av rättigheter enligt Europakonventionen (se t.ex. NJA 2010 s. 363, p. 10 och NJA 2012 s. 211 I, p. 8). Skadeståndet är i dessa fall en rättsföljd som vilar på nationell rätt och det är rättighetskränkningen i sig som utgör den skadeståndsrättsliga ansvarsgrunden (NJA 2012 s. 211 I, p. 9).
- 4.10 Europakonventionen är avsedd att etablera en europeisk minimistandard, dvs. en skyddsnivå som i princip är enhetlig för alla konventionsstater i den meningen att den inte får underskridas av någon stat. Ingenting hindrar däremot att en konventionsstat i vissa hänseenden tillämpar en högre standard än som krävs av konventionen. (Se t.ex. Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5:e uppl., s. 55 f.)
- 4.11 Mot den bakgrunden, och i enlighet med den s.k. subsidiaritetsprincipen (som innebär att upprätthållandet av de i Europakonventionen nedlagda rättigheterna ska i första hand ske i de nationella domstolarna, se NJA 2012 s. 211 I, p. 6), har Högsta domstolen förtydligat att det vid en prövning av om staten har respekterat den enskildes rättigheter enligt Europakonventionen primärt är konventionens ställning som svensk lag som får betydelse. Det ankommer således på de svenska domstolarna att

göra egna bedömningar av den innebörd som rättigheterna i konventionen har (se NJA 2012 s. 1038, p. 15).

- 4.12 Det innebär, enligt Högsta domstolen, att bestämmelserna kan tolkas och preciseras så att de ger en enskild längre gående rättigheter enligt svensk rätt än vad som följer av konventionen och Europadomstolens hittillsvarande praxis. Detta förhållningssätt leder till att i takt med utvecklingen av den svenska rättsbildningen kommer Europadomstolens praxis att få allt mindre betydelse när det gäller tillämpningen av Europakonventionen såsom svensk lag. Dess relevans kommer främst att ligga i att den sätter gränser för vad som är en tillåten nationell rättsutveckling. Att rättsbildningen håller sig inom konventionens gränser ankommer såvitt gäller de allmänna domstolarnas kompetensområde främst på Högsta domstolen att vaka över (se NJA 2012 s. 1038, p. 15).
- 4.13 En naturlig konsekvens av att Europakonventionen betraktas som en europeisk minimistandard, och att dess bestämmelser kan tolkas och preciseras så att de ger en enskild längre gående rättigheter enligt svensk rätt, är att svenska domstolar i första hand bör pröva frågor om det allmänna har respekterat den enskildes grundläggande fri- och rättigheter med utgångspunkt i bestämmelserna i 2 kap. regeringsformen. Europakonventionens bestämmelser bör således tillämpas endast i den mån svenska regler inte ger någon vägledning (jfr Högsta domstolens bedömning i det s.k. Pastor Green-fallet, NJA 2005 s. 805).
- 4.14 Det kan konstateras att regeringsformens skydd för fri- och rättigheter har fått ett allt starkare genomslag i Högsta domstolens praxis. I det s.k. Mangamålet (NJA 2012 s. 400) ogillade Högsta domstolen ett åtal för innehav av inte verklighetstroga

barnpornografiska teckningar, med hänvisning till regeringsformens skydd för yttrandefrihet och informationsfrihet. Högsta domstolen uttalade att frågan om en fällande dom skulle innebära en otillåten begränsning i yttrandefriheten och informationsfriheten i första hand skulle prövas enligt bestämmelserna i 2 kap. regeringsformen.

- 4.15 Samma dag som Högsta domstolen förklarade att överträdelser av skyddet för medborgarskap i 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen kan medföra skadeståndsansvar för staten, meddelade den även en principiellt viktig dom gällande innebörden av egendomsskyddet i 2 kap. 15 § 2 st. regeringsformen (NJA 2014 s. 332). Högsta domstolen uttalade i det senare målet att den aktuella bestämmelsen fick anses ge uttryck för en allmän rättsgrundsats om rätt till ersättning vid rådighetsinskränkningar i vissa fall. Högsta domstolen kom sedan fram till att staten, med stöd av denna princip, var ersättningskyldig gentemot ett antal fiskare för den ekonomiska förlust som hade uppkommit för dem till följd av vissa fiskeförbud som tidigare meddelats.
- 4.16 I rättsfallet NJA 2015 s. 374, som avgjordes av Högsta domstolen i plenum, uttalade domstolen att det i vissa fall skulle strida mot bestämmelsen i 2 kap. 11 § 2 st. regeringsformen, som anger att en rättegång ska genomföras rättvist, om den enskilde inte gavs rätt till ersättning av staten för sina rättegångskostnader i ett allmänt utmättningsmål. Högsta domstolen uttalade därför att en enskild, som vinner ett överklagat utmättningsmål kan, med tillämpning av bestämmelsen i regeringsformen, få ersättning av staten för befogade rättegångskostnader.

- 4.17 Högsta domstolen har även i ett avgörande från den 15 juni 2017 hänvisat till bestämmelsen i 2 kap. 11 § 2 st. regeringsformen till stöd för att utvidga rätten till ersättning för rättegångskostnader i fall där enskilda får framgång mot det allmänna i vissa fastighetsbildningsmål (Högsta domstolens mål nr T 3957-15). Högsta domstolen framhöll att den aktuella lagstiftningen, som begränsade den enskildes möjligheter att få ersättning för rättegångskostnader, var närmare 50 år gammal och att den inte kan anses spegla det synsätt som har vuxit fram bl.a. under inflytande av regeringsformen och Europakonventionen.
- 4.18 En uppfattning att skyddet för enskildas grundläggande fri- och rättigheter ska ta sin utgångspunkt i 2 kap. regeringsformen får även stöd i förarbetena till den grundlagsreform som trädde i kraft år 2011. Som ett skäl för att avskaffa det s.k. uppenbarhetsrekvisitet vid lagprövning anfördes att det är av särskild betydelse att grundlagens regler om fri- och rättigheter fullt ut får genomslag i rättstillämpningen (prop. 2009/10:80 s. 147).
- 4.19 Det finns många tydliga beröringspunkter mellan Europakonventionen och regeringsformens fri- och rättighetskatalog. Men Europakonventionen uttolkas ofrånkomligen primärt av Europadomstolen. Och det faktum att det blir allt svårare för enskilda att få upp ett klagomål till prövning i Europadomstolen förstärker behovet av ett praktiskt och effektivt inhemskt skydd för enskildas grundläggande fri- och rättigheter.
- 4.20 Under trycket av ett mycket stort och ökande antal ansökningar har Europadomstolen under lång tid arbetat med att effektivisera sin verksamhet och tvingats anpassa den efter de begränsade budgetresurser som står till dess förfogande. Utvecklingen har gått

så långt att det kan ifrågasättas om strävan efter en effektivare domstol ibland sker på bekostnad av enskildas möjligheter att få sin sak prövad.

- 4.21 Europadomstolen har bl.a. från och med 2014 radikalt ändrat möjligheterna att på administrativ väg (dvs. utan beslut av en domare) avfärda enskildas klagomål enligt regel 47 i domstolens arbetsordning. Europadomstolen har också fått ökade möjligheter att avvisa ett mål när en klagande inte har lidit "avsevärt men" av en konventionskränkning, trots att det kan konstateras att det är svårbedömt vad som ska avses med detta rekvisit.
- 4.22 En annan faktor som talar för att enskildas grundläggande rättigheter primärt bör upprätthållas genom att domstolarna uttolkar regeringsformens bestämmelser om fri- och rättigheter är att det ofta är svårt att bedöma den närmare innebörden av Europakonventionen och Europadomstolens praxis, samt att Europadomstolen, som bl.a. Lagrådet konstaterat i sitt yttrande den 13 juni 2017 över lagrådsremissen *Skadestånd och Europakonventionen*, ibland inte synes ha ambitionen att utarbeta en praxis som står sig över tiden.
- 4.23 Möjligheten att ge regeringsformens fri- och rättigheter samma funktion i skadeståndshänseende som Europakonventionen innebär således också en möjlighet för de högsta dömande instanserna att förbättra kvaliteten och precisionen i den praxis som ska vara vägledande när underinstanserna prövar fall som rymmer fri- och rättighetsaspekter.
- 4.24 Sammanfattningsvis kan följande konstateras. Genom Högsta domstolens praxis har det klarlagts att det allmänna kan även utan

särskilt lagstöd åläggas ett skadeståndsansvar för överträdelser av enskildas rättigheter enligt EU-rätten och Europakonventionen. Genom Högsta domstolens avgörande i rättsfallet NJA 2014 s. 323 har det även klarlagts att överträdelser av 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen kan medföra skadeståndsansvar för staten. Det saknas skäl för att begränsa tillämpligheten av denna skadeståndsrättsliga ansvarsprincip till överträdelser av rätten till skydd för medborgarskap. En sådan restriktiv tolkning skulle innebära att regeringsformens fri- och rättighetsbestämmelser får en svagare konstitutionell ställning än motsvarande bestämmelser i Europakonventionen, som endast är avsedd etablera en europeisk minimistandard. Högsta domstolen bör därför klargöra att den ansvarsprincip som kommer till uttryck i rättsfallet NJA 2014 s. 323 får anses ha generell giltighet vid överträdelser av de fri- och rättigheter som skyddas i den svenska grundlagen.

5. ANGÅENDE FRÅGAN OM PRESKRIPTION

- 5.1 Det är ostridigt att Allan Eliasson var ofrivilligt och felaktigt fråntagen sitt svenska medborgarskap under tiden den 27 november 1989 till den 30 januari 2013, det vill säga under drygt 23 år.
- 5.2 Allan Eliasson framställde sitt ersättningsanspråk mot staten hos Justitiekanslern den 19 augusti 2014. I målet har frågan uppkommit om hans anspråk till någon del är preskriberat.
- 5.3 Allan Eliassons anförde i tingsrätten och i hovrätten att hans anspråk inte till någon del kan anses vara preskriberat. Staten har ansett, och anser fortfarande, att Allan Eliassons anspråk omfattas av den allmänna regeln om tioårspreskription i preskriptionslagen

(1981:130) och har invänt att hans anspråk är preskriberat såvitt avser tiden före den 19 augusti 2004.

- 5.4 Tingsrätten bedömde att Allan Eliassons anspråk inte till någon del kunde anses vara preskriberat, medan hovrätten bedömde att preskriptionslagen är tillämplig, att det varit fråga om en kontinuerligt skadegörande handling samt att anspråket har preskriberats löpande med en preskriptionstid om tio år. Hovrätten instämde därför i statens bedömning att Allan Eliassons anspråk är preskriberat såvitt avser tiden före den 19 augusti 2004. Allan Eliasson har inte överklagat hovrättens dom.
- 5.5 Staten har i Högsta domstolen anfört att den anser att hovrätten har gjort en riktig bedömning i frågan om preskription, men att det för den fortsatta rättstillämpningen ändå framstår som angeläget att Högsta domstolen klargör om preskriptionslagen är tillämplig på ett skadeståndsanspråk som grundar sig på en överträdelse av en bestämmelse i regeringsformen och hur preskriptionstiden i så fall ska beräknas (se p. 12 i aktbilaga 1).
- 5.6 Allan Eliasson konstaterar att frågan om preskription hör till den materiella rätten och att den omfattas av parternas dispositionsrätt (se t.ex. NJA 2016 s. 900, p. 15). Med hänsyn till hur parterna har fört sin talan – Allan Eliasson har inte överklagat hovrättens dom, och staten har i målet endast invänt att Allan Eliassons anspråk är preskriberat i tiden före den 19 augusti 2004 – är Högsta domstolen förhindrad att bestämma att Allan Eliassons anspråk är preskriberat i vidare mån än vad hovrätten har funnit.
- 5.7 Med hänsyn till att prövningsramen i Högsta domstolen på så sätt är begränsad kan det diskuteras om förevarande mål lämpar sig för

prejudikatbildning i frågan om preskription av skadeståndsanspråk som grundar sig på överträdelser av rättigheter i 2 kap. regeringsformen. För det fall Högsta domstolen anser att målet lämpar sig för detta får Allan Eliasson anföra följande synpunkter.

- 5.8 Som staten har framhållit finns det inga särskilda bestämmelser om preskription som gäller anspråk på skadestånd som avser ersättning för överträdelser av de grundläggande fri- och rättigheter som anges i regeringsformen (se p. 46 i tingsrättens aktbilaga 16).
- 5.9 Enligt den allmänna bestämmelsen i 2 § 1 st. preskriptionslagen preskriberas en fordran tio år efter tillkomsten, om inte preskriptionen avbryts dessförinnan. I lagens förarbeten anges att den allmänna preskriptionsbestämmelsen är tillämplig även på skadeståndsfordringar i den mån inte särskilda regler gäller på speciella områden (se prop. 1979/80:119 s. 39 ff. och 89).
- 5.10 Högsta domstolen bör först bedöma om preskriptionslagens regel om tioårspreskription ska anses tillämplig på en fordran som avser skadestånd till följd av att staten har kränkt en grundläggande fri- och rättighet. Högsta domstolen bör därefter bedöma hur preskriptionstiden i sådana fall ska beräknas.
- 5.11 När det först gäller *frågan om preskriptionslagen alls ska anses tillämplig* bör Högsta domstolen pröva om de skäl som i allmänhet motiverar att en gäldenär inte ska behöva infria en fordran som är äldre än tio år gör sig gällande med samma styrka i fall där gäldenären är staten och fordran avser ersättning på grund av en rättighetskränkning, eller om det finns skäl för en annan ordning.
- 5.12 I litteraturen har det anförts att frågor om preskription, när reglerna inte är entydiga, får avgöras efter en intresseavvägning enligt en

typfallsmetod. Det innebär i korthet att i ett visst typfall får olika argument och intressen vägas mot varandra, varvid den lämpligaste lösningen – sett ur ett typiserat helhetsperspektiv – för det genomsnittliga fallet får utgöra rättsregeln (se Lindskog, Preskription, 4:e uppl., s. 51 ff.).

- 5.13 Vid en sammanvägning av de olika synpunkter som gör sig gällande på frågan om preskription är borgenärsintresset den naturliga utgångspunkten. En borgenär ska inte betas sin materiella rätt annat än när det finns tungt vägande skäl för det. Vidare bör preskription normalt vara något som borgenären typiskt sett kan förutse och därmed ha anledning att förebygga. (Lindskog, a.a., s. 62 f.).
- 5.14 Allan Eliasson noterar att regeringen den 1 juni 2017 har beslutat om lagrådsremissen *Skadestånd och Europakonventionen*, i vilken det föreslås att Högsta domstolens praxis om skadestånd vid kränkningar av rättigheter i Europakonventionen ska kodifieras genom en särskild bestämmelse i skadeståndslagen. I lagrådsremissen uttalar regeringen följande i frågan om preskription av sådana anspråk (s. 60):

”Ett krav på skadestånd i de aktuella fallen preskriberas enligt 2 § första stycket preskriptionslagen (1981:130). Det gäller således en tioårig preskriptionstid från fordrans tillkomst. I praktiken innebär det att preskriptionstiden normalt inleds vid den skadegörande handlingen. Om ett handlande har pågått under längre tid, inleds tiden vid den tidpunkt då skadeförebyggande åtgärder senast hade kunnat vidtas. Vissa skador kan vara sådana att ny och ytterligare skada inträder fortlöpande (s.k. perdurerande skador). Anspråk för sådana skador preskriberas i takt med att skadan fortgår. Ytterligare preskriptionsfrågor kan uppkomma i rättstillämpningen och får

hanteras med beaktande av hur motsvarande situationer hanteras vid tillämpningen av andra skadeståndsbestämmelser.”

- 5.15 Allan Eliasson konstaterar att regeringen i det aktuella lagstiftningsärendet har utgått från att preskriptionslagens allmänna bestämmelse om tioårspreskription får anses tillämplig vid krav på skadestånd enligt de i lagrådsremissen föreslagna bestämmelserna, men att remissen inte innehåller några närmare överväganden eller intresseavvägningar i den delen.
- 5.16 Allan Eliasson är dock av uppfattningen att de skäl som i allmänhet motiverar preskriptionslagens generella regel om tioårspreskription, och som i huvudsak har bäring på kommersiella förhållanden mellan enskilda rättssubjekt, inte gör sig gällande med samma styrka i fall som gäller statens överträdelse av grundläggande fri- och rättigheter.
- 5.17 I en rättsstat är det viktigare att grundläggande fri- och rättigheter respekteras, och att enskilda som utsätts för kränkningar får skälig gottgörelse, än att staten ska kunna freda sig mot ett berättigat skadeståndsanspråk med hänvisning till att det saknas uttryckliga lagbestämmelser om detta (se t.ex. NJA 2005 s. 462 och NJA 2014 s. 323) eller till regler om preskription. Staten kan inte heller anses ha samma berättigade krav på förutsebarhet i utomobligatoriska rättsförhållanden som de som måste gälla i civilrättsliga relationer mellan enskilda (jfr t.ex. NJA 2007 s. 747).
- 5.18 Det bör därför inte finnas några hinder mot att Högsta domstolen förklarar att anspråk på skadestånd, enligt den princip som slogs fast i rättsfallet NJA 2014 s. 323, inte omfattas av preskriptionslagens allmänna regel om tioårspreskription. Det

ankommer i sådana fall på Högsta domstolen att bedöma om någon annan preskriptionstid ska gälla, eller om fordringar mot staten på skadestånd vid rättighetskränkningar inte preskriberas.

- 5.19 När det sedan gäller *frågan hur preskriptionstiden ska beräknas*, kan man tänka sig att den börjar löpa när den skadegörande handlingen ägde rum, när skadan inträffade eller när borgenären får kännedom om att han har en fordran.
- 5.20 Hovrätten har, i enlighet med vad staten har anfört, bedömt att preskriptionsfristen började löpa när den skadegörande handlingen ägde rum, dvs. vid den felaktiga avregistreringen av Allan Eliassons svenska medborgarskap, och att det i det här fallet har handlat om en s.k. perdurerande skada. Även Allan Eliasson är av uppfattningen att skadan är perdurerande.
- 5.21 Det kan diskuteras om det är rimligt att staten ska kunna hänvisa till preskription i fråga om skadeståndsfordringar som avser kränkningar av 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen som har ägt rum i tiden före NJA 2014 s. 323. Detta eftersom det dessförinnan inte ansågs möjligt att göra gällande krav på ersättning vid överträdelser av bestämmelser i regeringsformen (jfr det förhållandet att tingsrätten i rättsfallet NJA 2014 s. 323 först, utan att utfärda stämning i målet, ogillade den enskildes talan med bedömningen att den var uppenbart ogrundad).
- 5.22 Det kan vidare diskuteras om preskriptionsfristen ska räknas från den skadegörande handlingen i ett fall där såväl den skadegörande handlingen som skadan upptäcks av den skadelidande långt senare på grund av statens egen försummelse. I förevarande fall tog det flera år innan Allan Eliasson fick reda på att han hade blivit

fråntagen sitt svenska medborgarskap, eftersom pastorsämbetet felaktigt underlät att underrätta honom om beslutet (jfr 21 § förvaltningslagen, 1986:223).

- 5.23 Sammanfattningsvis kan det konstateras att Högsta domstolen i det här målet, på grund av parternas inställning och hur de har utfört sin talan, är förhindrad att bestämma att Allan Eliassons anspråk är preskriberat i vidare mån än vad hovrätten har funnit. Allan Eliasson överlämnar dock till Högsta domstolen att bedöma om det, trots den begränsade prövningsramen, är lämpligt att göra generella uttalanden om frågor om preskription av skadeståndsanspråk som avser kränkningar av grundläggande fri- och rättigheter. Vid de intresseavvägningar som bedömningar om preskription innefattar är det Allan Eliassons uppfattning att statens ekonomiska intresse av att kunna invända fordringspreskription på samma sätt som i mer ordinära civilrättsliga förhållanden bör vara underordnat det rättsstatliga intresset av att fri- och rättighetskränkningar kompenseras fullt ut.

6. BESTÄMMANDET AV SKADESTÅNDETS STORLEK

6.1 Inledning

- 6.1.1 Allan Eliasson motsätter sig att hovrättens dom ändras i frågan om skadeståndets storlek. Hovrätten har vid bestämningen av skadeståndet på ett korrekt sätt beaktat att den ersättningsgilla överträdelsen i hans fall varat under nästan dubbelt så lång tid som i rättsfallet NJA 2014 s. 323.
- 6.1.2 I det följande kommer Allan Eliasson först att utveckla skälen för sin inställning i frågan om skadeståndets bestämmande i det föreliggande fallet. Därefter kommer han kommentera det som

staten har anfört i fråga om vilka faktorer som i allmänhet bör beaktas vid bestämmandet av ersättning för ideell skada vid överträdelser av bestämmelser i regeringsformen.

6.2 Hovrätten har bestämt skadeståndet till Allan Eliasson i enlighet med de principer som Högsta domstolen uttalade i rättsfallet NJA 2014 s. 323

6.2.1 Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2014 s. 323 bedömt att staten är ersättningskyldig för ideell skada vid felaktig avregistrering av svenskt medborgarskap. I det rättsfallet bestämde Högsta domstolen skadeståndet till 100 000 kr. Personen i fråga hade varit ofrivilligt avregistrerad som svensk medborgare under fyra och ett halvt år.

6.2.2 I frågan om skadeståndsberäkningen uttalade Högsta domstolen att de normer för ersättningsbestämning som gäller enligt annan reglering, exempelvis för kränkingsersättning enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen eller diskrimineringsersättning enligt diskrimineringslagen (2008:567), inte kan direkt överföras till ett fall som det aktuella. Högsta domstolen ansåg inte heller att de normer som har utvecklats för att bestämma den ersättning som ska utgå för ideell skada vid brott mot Europakonventionen tillhandahåller direkt vägledning för hur skadeverkningarna ska kunna uppskattas i ett penningbelopp.

6.2.3 Högsta domstolen angav därefter att en utgångspunkt för bestämningen av skadan vid överträdelser av 2 kap. 7 § regeringsformen bör, liksom vid ersättning för annan ideell skada, vara en på etiska och sociala värderingar baserad skönsmässig bedömning av den skada som typiskt sett kan anses ha uppkommit.

Vid den bedömningen bör beaktas ”de syften som motiverar att ersättning ska utgå” samt ”överträdelsens varaktighet”.

6.2.4 Till stöd för bedömningen att skadeståndet i det aktuella fallet skulle bestämmas till 100 000 kr hänvisade Högsta domstolen till att klaganden hade varit ofrivilligt avregistrerad som svensk medborgare under fyra och ett halvt år, och att han i realiteten hade varit fråntagen sitt svenska medborgarskap under den tiden. Enligt Högsta domstolen rörde det sig alltså om en överträdelse under lång tid av en grundläggande rättighet.

6.2.5 Allan Eliassons inställning är att hovrätten på ett logiskt och skäligt sätt har tillämpat de principer för ersättningens bestämmande som Högsta domstolen uttalade i rättsfallet NJA 2014 s. 323. Allan Eliasson har varit ofrivilligt avregistrerad som svensk medborgare under 23 års tid, det vill säga under större delen av sitt liv, och i realiteten varit fråntagen sitt svenska medborgarskap. Det rör sig alltså om en överträdelse under en synnerligen lång tid. Den ersättningsgilla överträdelsen i hans fall, som hovrätten på grund av preskription bestämde till åtta år, har varat under nästan dubbelt så lång tid som i rättsfallet NJA 2014 s. 323. Detta motiverar att Allan Eliasson tillerkänns ett något högre belopp, 150 000 kr, än det som Högsta domstolen fastställde i det tidigare avgörandet.

6.3 **Särskilt om de syften som motiverar att ersättning ska utgå**

6.3.1 Högsta domstolen uttalade alltså i NJA 2014 s. 323 att de ”syften som motiverar att ersättning ska utgå” bör beaktas vid bestämningen av det ideella skadeståndet.

6.3.2 Allan Eliasson har uppfattat Högsta domstolens uttalande i det avseendet, även om det inte är otvetydigt, som att *överträdelsens*

art ska beaktas, det vill säga vilken rättighet som överträtts och hur pass ingripande överträdelsen har varit.

- 6.3.3 I det aktuella rättsfallet redogjorde Högsta domstolen utförligt för betydelsen av att överträdelsen avsåg rätten till skydd för medborgarskap. Högsta domstolen framhöll inledningsvis bl.a. att medborgarskapet representerar det formella medlemskapet i det svenska samhället och utgör själva grunden för folkstyrelsen.
- 6.3.4 Högsta domstolen framhöll att en överträdelse i ett enskilt fall av förbudet i 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen betar den drabbade de rättigheter som följer av medborgarskapet, och innebär att staten bryter mot den grundläggande skyldigheten i det rättsliga förhållande som medborgarskapet utgör. Högsta domstolen framhöll även att en sådan överträdelse har skadeverkningar som inte låter sig värderas efter en allmän måttstock.
- 6.3.5 I tillägg till vad Högsta domstolen uttalade om betydelsen av att rätten till medborgarskap skyddas av regeringsformen, ska även framhållas att rätten till medborgarskap skyddas av flera internationella konventioner, som Sverige är bunden av. Se t.ex. 1961 års FN-konvention om begränsning av statslöshet (SÖ 1969:12) och 1997 års europeiska konvention om medborgarskap (SÖ 2001:20).
- 6.3.6 Det kan alltså konstateras att ett beslut som innebär att en person ofrivilligt avregistreras som svensk medborgare i strid med 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen är att betrakta som en mycket allvarlig kränkning av en grundläggande rättighet.
- 6.3.7 I Allan Eliassons fall har det vidare betydelse att han, till skillnad från den drabbade i rättsfallet NJA 2014 s. 323, som hade dubbelt

medborgarskap, i själva verket inte hade något annat medborgarskap än det svenska.

- 6.3.8 Skyddet för medborgarskapet gör sig gällande med särskild styrka i ett fall där ett fråntagande av detsamma skulle innebära att den enskilde blir statslös. Enligt folkrätten är det som huvudregel inte tillåtet att frånta någon dennes medborgarskap, om detta innebär att vederbörande blir statslös (se artikel 8 i 1961 års FN-konvention om begränsning av statslöshet; jfr 14 § 4 st. lagen, 2001:82, om svenskt medborgarskap, som anger att förlust av medborgarskap genom s.k. preskription inte får ske om detta skulle leda till att personen ifråga blir statslös).
- 6.3.9 Pastorsämbetets beslut att avregistrera Allan Eliasson som svensk medborgare innebar alltså inte bara att han fråntogs sitt grundlagsskyddade svenska medborgarskap, utan också att han i praktiken blev statslös. Detta innebär att grundlagskränkningen i det här fallet måste betraktas som allvarligare än den som Högsta domstolen tidigare prövat.
- 6.3.10 Den omständigheten att pastorsämbetet felaktigt registrerade Allan Eliasson som polsk medborgare, eller att det kan ha funnits förutsättningar för honom att ansöka om ett sådant, medför inte att kränkningen är mindre allvarlig. Allan Eliasson är född i Sverige som svensk medborgare och har aldrig bott i eller haft för avsikt att ansöka om medborgarskap i Polen, ett land som han i praktiken har en mycket begränsad anknytning till.
- 6.3.11 Det kan sammanfattningsvis konstateras att ett beslut som innebär att en person ofrivilligt avregistreras som svensk medborgare i strid

med 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen är att betrakta som en mycket allvarlig kränkning av en grundläggande rättighet.

6.4 **Särskilt om överträdelsens varaktighet**

6.4.1 Högsta domstolen har i NJA 2014 s. 323 uttalat att ”överträdelsens varaktighet” bör beaktas vid bedömningen av den ideella skadan vid överträdelser av 2 kap. 7 § regeringsformen.

6.4.2 Allan Eliasson har tidigare redogjort för att han anser att hovrätten har tillmätt den aktuella överträdelsens varaktighet en rimlig betydelse vid bestämningen av skadeståndet i hans fall.

6.4.3 Staten har dock tolkat rättsläget som att överträdelsen måste ha varit långvarig för att en så hög ersättning som 100 000 kr ska komma i fråga men att det, om denna förutsättning väl är uppfylld, saknar betydelse exakt hur många år överträdelsen har varat. Staten anser alltså inte att det vid bedömningen av skadan har någon betydelse om överträdelsen har pågått under fyra och ett halvt år, som i rättsfallet NJA 2014 s. 323, eller under 23 år, som i förevarande fall. Däremot ska enligt staten ett lägre belopp kunna utgå vid överträdelser som pågått under en kortare tid än den som förelåg i NJA 2014 s. 323.

6.4.4 Allan Eliassons uppfattning är att statens tolkning av rättsläget, där det av Högsta domstolen bestämda skadeståndet utgör ett schabloniserat maximibelopp som endast kan understigas, inte får stöd i det aktuella avgörandet. En sådan olikformig skadeståndsbestämning, där skadeståndet inte kan differentieras med hänsyn till kränkningens allvar i det enskilda fallet, framstår även som främmande för svensk skadeståndsrätt, som strävar efter en proportionell skadereglering.

- 6.4.5 Det är en grundläggande skadeståndsrättslig utgångspunkt att skadeståndet ska ställa den skadelidande i samma läge som han eller hon skulle ha varit om den skadegörande händelsen inte hade inträffat. Fråga är om en reparation av den skadegörande handlingens följder genom en ekonomisk reglering. Bedömningen av skadan ska göras från den skadelidandes synpunkt. (Se t.ex. NJA 2012 s. 211 I, p. 15.)
- 6.4.6 Utgångspunkten för bestämningen av ersättning för ideell skada är enligt svensk rätt en skönsmässig bedömning baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar. I första hand bör man se till vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet. Ersättningen avser att kompensera känslor som den kränkande behandlingen har framkallat hos den skadelidande, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande, som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det föreligger en personskada. (Se t.ex. NJA 2007 s. 584.)
- 6.4.7 Överfört på ersättning för sådana rättighetskränkningar som här diskuteras innebär det sagda att skadan ska värderas ur den kränktes perspektiv och att ersättningen ska stå i proportion till den skadan. (Se t.ex. NJA 2007 s. 584 och NJA 2012 s. 211 I, p. 20.)
- 6.4.8 Det förhållandet att bestämningen av ideell skada som utgångspunkt ska ske objektiverat gör att schabloner får stor betydelse i den praktiska rättstillämpningen, inte minst i fråga om kränkingsersättning vid brott, där Brottsoffermyndighetens referatsamling har fått stort genomslag vid bestämningen av kränkingsersättning vid vanliga brottstyper.

- 6.4.9 Dessa schabloner utgör dock just schabloner, och det står alltid domstolarna fritt att frånga dessa belopp, såväl i höjande som i sänkande riktning, beroende på kränkningens allvar i det enskilda fallet. En uppfattning där t.ex. den schabloniserade ersättningen vid försök till dråp eller mord, som uppgår till 125 000 kr, skulle utgöra ett maximibelopp som inte fick överstigas, men väl understigas, skulle uppfattas som främmande av domstolarna. Det finns inte anledning att se saken på annorlunda sätt i fråga om skadestånd vid överträdelser av bestämmelser i regeringsformen.
- 6.4.10 Med anledning av vad staten har anfört i det här målet om svårigheterna att bestämma ersättningen för ideell skada finns det även skäl att påminna om vad Högsta domstolen uttalade i rättsfallet NJA 2012 s. 211 I, som handlar om statens skadeståndsansvar vid överträdelser av rätten till rättegång inom skälig tid, där staten genom Justitiekanslern förde fram liknande argument som de som förs fram i det här målet:

”21. Justitiekanslern har i målet framhållit den svårighet som ligger i att fråga är om att bestämma hur stor ersättningen ska vara för en skada som inte låter sig värderas i pengar eftersom den är ideell. Det gäller emellertid för alla former av ideellt skadestånd. Kravet på en rättsenlig bedömning leder till att man måste så långt det går försöka att brygga över den svårigheten.

22. Det kan vara frestande att möta den av Justitiekanslern påtalade svårigheten genom att fastställa en till tiden fast knuten taxa. (...) En sådan närmast tabellarisk ordning låter sig emellertid inte införas genom ett avgörande av HD, bl.a. därför att om lag inte påbjuder något annat måste det finnas ett utrymme för en differentiering med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet (...). Det hindrar dock inte

att det i praxis utbildas principer för hur skadeståndet ska beräknas.”

6.4.11 Sammanfattningsvis kan följande konstateras. Högsta domstolen har i NJA 2014 s. 323 uttalat att bl.a. överträdelsens varaktighet påverkar skadans storlek. Ett sådant synsätt är väl förenligt med allmänna skadeståndsrättsliga principer vid bestämningen av ersättning för ideell skada. En uppfattning där ideellt skadestånd vid överträdelser av rätten till skydd för medborgarskap inte får överstiga 100 000 kr, och enligt vilken det inte har någon betydelse för skadans bestämning om överträdelsen pågått under fyra och ett halvt år eller 23 år, är inte förenlig med skadeståndsrättsliga principer. Det förhållandet att överträdelsens varaktighet ska tillmätas betydelse vid skadebestämningen måste rimligtvis, beroende på omständigheterna, kunna påverka skadeståndet i såväl höjande som i sänkande riktning.

6.5 **Angående statens hänvisning till de skadeståndsnivåer som gäller vid kränkingsersättning vid brott och diskrimineringsersättning**

6.5.1 Högsta domstolen uttalade i NJA 2014 s. 323 att de normer för ersättningsbestämning som gäller för kränkingsersättning vid brott enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen eller diskrimineringsersättning inte direkt kan överföras till ett fall som det aktuella.

6.5.2 Staten anser dock att den ersättning om sammanlagt 150 000 kr som Allan Eliasson har tillerkänts är ”anmärkningsvärt hög” med hänvisning till skadestånd som döms ut vid kränkning genom brott och diskrimineringsersättning (se p. 26 i statens överklagande i Högsta domstolen, aktbilaga 1). Staten hänvisar bl.a. till de schabloner som bildar utgångspunkt för domstolarnas bestämning

av ersättning för kränkning vid försök till dråp eller mord (125 000 kr) och vid våldtäkt (100 000 kr).

- 6.5.3 Allan Eliassons uppfattning är att ersättningen vid rättighetskränkningar, oavsett om det gäller Europakonventionen eller regeringsformen, inte bör fjärmas alltför mycket från vad som gäller när skadestånd döms ut enligt skadeståndslagen i jämförbara fall (se t.ex. NJA 2012 s. 211 I, p. 18).
- 6.5.4 En sådan ståndpunkt innebär att skadeståndet vid rättighetskränkningar bör bestämmas inom ramarna för de nivåer som generellt gäller vid olika former av skadestånd som förekommer i rättssystemet. Skadestånd vid rättighetskränkningar får alltså inte bli systemfrämmande.
- 6.5.5 Det är emellertid inte meningsfullt att i det enskilda fallet försöka fastställa om t.ex. en kränkning av rätten till medborgarskap är mer eller mindre allvarlig än den som blir följd av ett genomsnittligt dråpförsök eller en våldtäkt. Jämförelsen bör i stället ske på ett mer generellt plan.
- 6.5.6 Det skadestånd som Allan Eliasson har tillerkänts är högre än de skadestånd som i allmänhet utgår vid kränkningar på grund av de vanligaste brottstyperna eller som diskrimineringsersättning. Skadeståndet är dock inte fjärmat från de ersättningsnivåer som förekommer i svensk skadeståndspraxis, utan håller sig inom de ramar inom vilka ideella skadestånd i allmänhet bestäms.
- 6.5.7 En av statens viktigaste uppgifter är att skydda enskildas grundläggande fri- och rättigheter. Vid bestämningen av skadan vid rättighetskränkningar går det därför inte att bortse från att det i allmänhet måste betraktas som allvarligare att staten kränker

enskildas grundläggande fri- och rättigheter än att en enskild begår en brottslig eller diskriminerande gärning mot en annan enskild.

6.5.8 Det kan sammanfattningsvis konstateras att det skadestånd som hovrätten har tillerkänt Allan Eliasson inte är fjärmat från de skadeståndsnivåer som gäller när skadestånd döms ut enligt skadeståndslagen i jämförbara fall.

6.6 **Angående betydelsen av subjektiva faktorer vid bedömningen av ideell skada**

6.6.1 En utgångspunkt för bestämningen av skadan vid överträdelser av 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen, liksom vid ersättning för annan ideell skada, är en på etiska och sociala värderingar baserad skönsmässig bedömning av den skada som typiskt sett kan ha uppkommit (se NJA 2014 s. 323).

6.6.2 Detta har också uttryckts som att bedömningen av skadan bör göras objektiverat på så sätt att om den förfördelade faktiskt har känt sig mer eller mindre kränkt än vad som följer av en typiserad bedömning inte beaktas (se t.ex. NJA 2012 s. 211 I p. 30).

6.6.3 Allan Eliasson har inte någon annan uppfattning än att utgångspunkten vid bestämmande av ersättning för ideell skada vid rättighetskränkningar är en objektiverad bedömning av den skada som typiskt sett kan anses ha uppkommit vid en viss rättighetskränkning.

6.6.4 Allan Eliasson anser dock inte att detta utesluter att subjektiva faktorer bör kunna tillmätas betydelse i vissa fall. Det kan t.ex. framhållas att det i lagmotiven till den reform av skadeståndslagens regler om ersättning för ideell skada som trädde ikraft år 2002

förutsattes att även subjektiva faktorer ska kunna tillmätas viss betydelse vid den i huvudsak objektiva bedömning som ska göras (prop. 2000/01:68 s. 51 f.):

”Som kommittén framhåller måste utgångspunkten för bestämmande av kränkingsersättningen vara en skönsmässig bedömning, baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar. Man bör således även i fortsättningen i första hand se till vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet. Det innebär att ersättningen i stor utsträckning får bestämmas med ledning av objektiva faktorer. Trots detta bör man som hittills i särskilda fall kunna ta hänsyn till intensiteten i den skadelidandes upplevelser av kränkningen. Om det i det enskilda fallet framkommer att kränkningen har varit särskilt allvarlig eller kanske klart lindrigare än normalt, bör detta således kunna medföra avvikelse från den mera schablonartade bedömning som annars bör göras. Det kan t.ex. vara fråga om att den kränkte på grund av tidigare upplevelser har påverkats särskilt starkt av ett angrepp på den personliga integriteten. I fall detta har varit förutsebart måste det också kunna beaktas vid bedömningen av graden av kränkning (jfr rättsfallet NJA 1989 s. 374).”

- 6.6.5 Ett motsvarande synsätt i fråga om hur ersättning för ideell skada vid kränkningar av rättigheter i Europakonventionen ska bestämmas har nyligen kommit till uttryck i den ovan nämna lagrådsremissen, *Skadestånd och Europakonventionen* (s. 37):

”Avgörande vid fastställande av ersättning för annan skada är hur en konstaterad överträdelse typiskt sett upplevs av en person i den skadelidandes situation. Det motsvarar det synsätt som gäller i fråga om kränkingsersättning vid brott. (...) Det är dock ofrånkomligt att ersättningen för ideell skada också kan ha vissa inslag av subjektiva moment. Regeln bör bl.a. medge att viss hänsyn tas till intensiteten i en viss skadelidandes upplevelse av en överträdelse. Om det i det enskilda fallet framkommer att kränkningen har varit särskilt allvarlig eller

kanske klart lindrigare än normalt, bör detta således kunna medföra avvikelser från den mera schablonartade bedömning som annars bör göras (jfr prop. 2000/01:68 s. 51 f.).”

6.6.6 Allan Eliassons uppfattning är att motsvarande principer bör gälla även i fråga om bestämning av ideellt skadestånd vid överträdelser av de fri- och rättigheter som anges i regeringsformen. Utgångspunkten är således att bedömningen av skadan bör göras objektivt, men att det i vissa fall är motiverat att beakta subjektiva faktorer.

6.7 **Angående betydelsen av att den enskilde har känt till den felaktiga avregistreringen**

6.7.1 Staten anser att en objektiv faktor som skulle kunna vara rimlig att beakta är hur länge den enskilde känt till den felaktiga avregistreringen. Som staten påpekat aktualiseras denna fråga dock inte i Allan Eliassons fall, eftersom han har känt till avregistreringen länge.

6.7.2 Allan Eliasson vill här framhålla att orsaken till att det dröjde flera år innan han fick kännedom om att hans svenska medborgarskap hade avregistrerats var att pastorsämbetet, i strid med grundläggande förvaltningsrättsliga principer, inte delgav beslutet med vare sig honom eller hans vårdnadshavare.

6.7.3 Allan Eliasson anser därför att det i fall som det förevarande, där det beror på försummelse från statens sida att rättighetskränkningen inte upptäcktes tidigare av den enskilde, vore stötande om staten tilläts dra nytta av detta. Principen om att staten inte kan freda sig mot skadeståndsskyldighet genom att åberopa sin egen försummelse (se t.ex. Högsta domstolens resonemang i NJA 2007

s. 747) bör anses väga tyngre än statens uppfattning om att ”det man inte vet lider man inte av”.

6.8 **Angående betydelsen av om den enskilde vidtar åtgärder för att återfå sitt medborgarskap**

6.8.1 Staten anser vidare att en annan faktor som kan påverka ersättningen är om den enskilde har vidtagit åtgärder för att återfå sitt medborgarskap. Som staten har påpekat aktualiseras inte heller denna omständighet i Allan Eliassons fall, eftersom att han vidtog flera sådana åtgärder.

6.8.2 Allan Eliassons uppfattning är att frågan om den skadeståndsrättsliga betydelsen av om den enskilde har vidtagit åtgärder för att återfå sitt medborgarskap får bedömas i enlighet med principen om att den skadelidande ska vidta skäliga åtgärder för att begränsa sin skada (se t.ex. NJA 2017 s. 9, p. 30 ff.).

6.8.3 Som Högsta domstolen har framhållit är utgångspunkten att det är den skadeståndsskyldige parten som har bevisbördan för att den skadelidande parten hade kunnat vidta skäliga och adekvata åtgärder för att begränsa skadan och att den skadelidande borde ha insett att denna möjlighet förelåg (se NJA 2017 s. 9, p. 37).

6.8.4 Allan Eliasson vill i det avseendet framhålla att det var först efter Högsta förvaltningsdomstolens avgörande RÅ 2006 ref. 73 som det klargjordes att det fanns en möjlighet för personer som felaktigt fråntagits sina svenska medborgarskap att återfå dessa utan att behöva ansöka om naturalisation.

6.8.5 Allan Eliasson anser dessutom att det i första hand får anses vila ett mycket tungt ansvar på staten att, efter avgörandet RÅ 2006

ref. 73, vidta aktiva och adekvata åtgärder för att identifiera och ompröva de felaktiga avregistreringar av svenska medborgarskap som har skett till följd av tidigare praxis.

7. RÄTTEGÅNGSKOSTNADER

- 7.1 Allan Eliasson yrkar ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen med ett belopp som kommer att anges senare.
- 7.2 Allan Eliasson motsätter sig, oavsett Högsta domstolens bedömning i sak, att betala ersättning för statens rättegångskostnader i hovrätten. Skälen för det är följande.
- 7.3 Allan Eliasson yrkade i tingsrätten skadestånd med sammanlagt 3 198 100 kr, varav 93 000 kr avsåg vad som kan bedömas som ekonomisk skada och resten ideell skada. Staten motsatte sig yrkandet i dess helhet.
- 7.4 Tingsrätten bedömde att Allan Eliasson hade rätt till ytterligare ersättning från staten med sammanlagt 60 000 kr. Med denna utgång ansåg tingsrätten att Allan Eliasson var att betrakta som tappande part i målet, och förpliktade därför honom att ersätta staten för dess rättegångskostnader.
- 7.5 Staten överklagade tingsrättens dom till hovrätten och yrkade att den skulle ogilla Allan Eliassons käromål. Allan Eliasson bestred statens ändringsyrkande. Hovrätten ändrade tingsrättens dom endast på det sättet att det belopp som staten ska utge till Allan Eliasson bestämdes till 50 000 kr. Hovrätten bedömde att staten vid den utgången i allt väsentligt hade förlorat målet där och förpliktade därför staten att ersätta Allan Eliasson för hans rättegångskostnader i hovrätten.

- 7.6 Staten har i Högsta domstolen anfört att den överklagar hovrättens dom för att få ytterligare vägledning i fråga om hur ersättningen för ideell skada ska bedömas vid överträdelser av 2 kap. 7 § regeringsformen. Mot den bakgrunden begär staten inte ersättning för sina rättegångskostnader här.
- 7.7 Den huvudsakliga frågan i målet har varit och är hur den ideella skadan ska bestämmas vid en kränkning av den rätt till skydd för medborgarskap som anges i regeringsformen. Tyngdpunkten i målet är en fråga som avgörs efter en rent skönsmässig bedömning. Allan Eliasson, som i underinstanserna inte företrädde av en jurist utan av den person som tidigare presumerats vara hans far, yrkade ett belopp som är högre jämfört med både vad som alls kan komma i fråga och det skadestånd som underinstanserna bestämde. Sakomständigheterna har dock varit ostridiga och han har inte tyngt målet med någon onödig bevisning. Utredningen i målet har varit av sådan enkel beskaffenhet att det vare sig har hållits något sammanträde för muntlig förberedelse eller huvudförhandling i målet. Staten har överklagat såväl tingsrättens dom som hovrättens dom med hänsyn till prejudikatbehovet i frågan om skadeståndets bestämmande.
- 7.8 Tingsrätten och hovrätten har fördelat rättegångskostnaderna enligt den modell där kärandens eller klagandens relativa framgång bestäms genom att jämföra det framställda yrkandet med det som domstolen har bestämt. Sett från det perspektivet har Allan Eliasson i rättegångskostnadshänseende varit tappande part i tingsrätten medan staten varit tappande part i hovrätten.
- 7.9 Allan Eliassons uppfattning är att målet är av sådan art att frågan om fördelning av rättegångskostnaderna bör bedömas i enlighet

med den princip som Högsta domstolen uttalade i NJA 2012 s. 211 II. I det målet, som handlade om bestämningen av ideell skada vid överträdelser av rätten till rättegång inom skälig tid enligt Europakonventionen, bestämde Högsta domstolen att rättegångskostnaderna skulle kvittas i samtliga instanser trots att käranden hade tillerkänts ett lägre belopp än det yrkade:

”13. När det särskilt gäller frågan om betydelsen i rättegångskostnadshänseende av att den förfördelade har yrkat ett högt belopp bör man i fråga om rättighetskränkningar i viss utsträckning se det så, att den förfördelade därigenom har gett domstolen ett processuellt utrymme för att komma fram till vad som är ett skäligt skadestånd. Det är från flera synpunkter en bra ordning. Den som har blivit kränkt av en långsam rättslig prövning ska inte av oro för effekten i rättegångskostnadshänseende drivas till försiktiga beloppsyrkanden. Det är vidare angeläget att – oberoende av den förfördelades inställning – ett skäligt belopp döms ut, eftersom en proportionell och likformig skadereglering måste anses ha ett egenvärde, bl.a. med hänsyn till förtroendet för rättsväsendet.

14. Mot bakgrund av det anförda bör en hållpunkt vara att även om den förfördelades talan leder till endast en mindre framgång i förhållande till vad motparten har medgett, bör kostnaderna kvittas oberoende av vad som följer av rättegångsbalkens bestämmelser. Det gäller i princip oavsett hur stort skadestånd som den förfördelade har yrkat, men det förutsätter också att den förfördelade inte genom att ge in onödig utredning eller på något annat sätt har belastat målet utöver vad som har krävts för den uppnådda framgången.

15. Det kan såsom en förlängning av det anförda synsättet förmenas att om den förfördelades talan leder till en mer betydande framgång, om än mindre än vad som har yrkats, den förfördelade i rättegångskostnadshänseende borde i åtminstone vissa fall kunna ersättas som om han eller hon var vinnande, även om något annat skulle följa av rättegångsbalkens

bestämmelser. Kravet på att skadeståndet ska fungera som ett effektivt rättsmedel torde dock i regel vara tillgodosett om den förfördelade inte behöver betala motpartens kostnader. Den modifiering som artikel 13 i Europakonventionen kan föranleda av vad som följer av bestämmelserna i 18 kap. RB bör således i allmänhet stanna vid att vardera parten får stå sin rättegångskostnad. En längre gående jämkning än så bör förutsätta särskilda skäl.”

- 7.10 Mot den angivna bakgrunden är Allan Eliasson av uppfattningen att han, oavsett utgången i Högsta domstolen, inte bör förpliktas att ersätta statens rättegångskostnader i hovrätten. För det fall Högsta domstolen ogillar käromålet anser han att rättegångskostnaderna i hovrätten i vart fall bör kvittas. Av samma anledning anser Allan Eliasson att det var fel av tingsrätten att förplikta honom att ersätta statens rättegångskostnader där.
- 7.11 Högsta domstolen bör också överväga om det vid fördelningen av rättegångskostnaderna kan beaktas att det är staten som efter tingsrättens dom har drivit processen vidare i syfte att få fram prejudikat. Allan Eliassons uppfattning är att prejudikatbildningens allmänintresse bör kunna vara skäl för att fördela rättegångskostnaderna på ett för den enskilde förmånligt sätt, i vart fall i mål mot staten och om den enskilde kan anses haft skälig anledning att få saken prövad.

8. SAMMANFATTNING AV GRUNDER FÖR ALLAN ELIASSONS INSTÄLLNING I HÖGSTA DOMSTOLEN

- 8.1 Allan Eliasson har varit ofrivilligt och felaktigt avregistrerad som svensk medborgare under 23 år. I praktiken var han under den tiden fråntagen sitt svenska medborgarskap och statslös.

- 8.2 Den felaktiga avregistreringen av hans svenska medborgarskap har inneburit en kränkning av hans rätt till skydd för medborgarskap enligt 2 kap. 7 § 2 st. regeringsformen.
- 8.3 På grund av rättighetskränkningen är han berättigad till ersättning för ideell skada. Det rör sig om en överträdelse under synnerligen lång tid av en grundläggande rättighet.
- 8.4 Hovrätten har bestämt ersättningen för ideell skada i enlighet med de principer som Högsta domstolen uttalade i NJA 2014 s. 323 och kommit till ett riktigt slut.
- 8.5 Vad staten har anfört i Högsta domstolen utgör inte skäl att frångå den bedömning som hovrätten har gjort.

9. BEVISNING

- 9.1 Eftersom sakomständigheterna i målet är ostridiga åberopar Allan Eliasson inte någon bevisning.

10. SYNPUNKTER PÅ MÅLETS FORTSATTA HANDLÄGGNING

- 10.1 Allan Eliasson hemställer att målet avgörs efter huvudförhandling. Någon muntlig förhandling har inte hållits i tingsrätten eller i hovrätten. De viktiga rättsfrågor som målet innefattar, och som har aktualiserat först här, bör belysas vid en muntlig förhandling där såväl parterna som domstolens ledamöter får tillfälle att ställa frågor och reda ut eventuella oklarheter.

Clarence Crafoord

Fredrik Bergman